

De oude klederdrachten van de Friese boer en boerin

Bij de inrichting van de portretten-galerij van Friese Klederdrachten in het Coulonhuis en de bestudering van deze cultuur-uiting, viel het mij op, hoe de boer en vooral de boerin door de eeuwen heen een eigen Klederdracht hebben gehad, die hen geheel van de stadsmensen onderscheidde.

Het boerewerk-costuum werd in hoofdzaak bepaald door de eisen van de praktijk.

Als de boer ging ploegen, maaien of ander boerewerk ging doen, karnen of een ander gewichtig deel van het vak van haar man voor haar rekening nam, kozen zij die kledingstukken, die het beste bij dit werk pasten. Dit werk en dus ook de werkkleren, die door de praktijk voorgeschreven werden, hadden een algemeen verspreid karakter dat, behoudens ondergeschikte afwijkingen, voor een groot deel van West-Europa gelijk was. Althans, dat deel van West-Europa, dat een gematigd klimaat had en heeft, want naast de praktijk van het boerewerk had het klimaat op deze kleding de grootste invloed.

Naast hun werkkleding bewaarden boer en boerin in hun Gothische kleerkisten een feestkleding, „de kiste klean“, die in de eerste plaats te pas kwam op de Zondag bij de kerkgang, als zij op de marktdagen naar de stad gingen om zelf hun producten te verkopen en om inkopen bij de ambachtslieden en neringdoenden te doen en die daarnaast gebruikt werd bij allerlei feestelijke gelegenheden als: kermis, harddraverij onder de man of in sjezen, ringstekerij, hardrijderij op schaatsen of met arren, kaatspartijen, illuminatie, vuurwerk, paarden-spul, comedie en andere genoegelijke en wetenschappelijke samenkomsten, of bij wat de stad maar voor attractie kon aanbieden.

Tussen deze beide uitersten lag de huiskleding, die al naar de bestemming was, min of meer overnam hetzij van werk, hetzij van feestkleding.

Men zou de feestdracht ook het Zondagspak of kerke-costuum of de stadsdracht van boer en boerin kunnen noemen.

Werd de werkkleding hoofdzakelijk beheerst door de boere-werkpraktijk en het min of meer koude of warme klimaat, de feestkleding was een echte modieuze dracht, een kleding, die geur en kleur kreeg door het „nabootsen“

Boerin uit omstreeks 1800 in deffige dracht met floddermuts, strohoed, jak en omslagdoek van Fries bont, blauwe schort en lage schoenen met zilveren gespen, uit een der dorpen om Leeuwarden aan een burgeres uit die stad, gekleed met Duitse kanten muts, strooien zonhoed met zijden linten, geborduurde fichu, en zwart kanten schort, de nieuwe graskoter aanbiedend. Deze boter werd toen in allerlei vormen (koetjes, schaapjes, enz.) door de boerin in haar boter-laadje voor haar cliëntèle in de stad meegenomen.

van diverse, vaak verouderde en lang verdwenen, deffige stadsmodes. Allerlei buitenlandse invloeden zelfs speelden hierbij een rol. Op vele miniaturen, vooral op 13e en 14e eeuwse maankalenders, zijn boeren afgebeeld bezig met hun dagelijkse werkzaamheden. Hun dracht past zich geheel aan bij de eisen van hun bedrijf, al blijkt uit kleine onderdelen van hun costuum, dat ook de cultuur der middeleeuwen niet vreemd bleef aan de kleding van de boerenstand.

In de 14e eeuw gaat er grote invloed op het Friese costuum uit van de modes en gewoonten in zwang bij de edellieden van het aan het Franse Hof verwante, Hof van de Bourgondische Hertogen en hun onderdanen, de rijke burgers van Brugge, Gent, Antwerpen en andere Zuid-Nederlandse steden.

In het Maninga-Trachtenbuch, het Oost-Friesche Costuumhandboek voor de late Middeleeuwen en de costuumprenten uit de Friese kronieken der 16e en 17e eeuw: Cornelius Kempius Documensis; Pierus Winsemius, de Franeker Professor; Ubbo Emmius, de Groninger Professor; Martinus Hamconius, de Friese Geschiedschrijver en vele andere geïllustreerde geschriften blijkt duidelijk, hoe de oud-Friese dracht met enkele afwijkingen in de 14e en 15e eeuw ook in onze provincie in zwang was.

De Saksische overheersing van Friesland wordt getypeerd door de landsknechten-dracht, dit is de bizarre gespleten kleding der Zwitserse en Duitse huurling-soldaten, die overal in West-Europa hun diensten aanboden aan ieder, die wou vechten.

Deze landsknechten-dracht werd ook door de Friese edellieden overgenomen en werd zelfs omstreeks 1570 verheven tot de uniform van de Watergeuzen, doch deed ook op het costuum van de boeren uit deze nieuwe tijd zijn invloed gelden.

Ook de volgende eeuwen lieten niet na hun invloed uit te oefenen op het Friese boerencostuum zo goed als op dat van de Friese burgers.

Zo vinden wij in de 17e eeuw een uitgesproken invloed van de in Holland aangenomen kleding.

Sedert het einde van de 17e eeuw, als het hof van de Franse Zonnekoning, Lodewijk XIV op klederdracht-gebied de leiding gaat nemen, zien wij het mannen-costuum der Friese boeren en burgers in grote lijnen geheel ondergeschikt worden aan de „Mode de Paris“, terwijl de Friezen in de boeren- en burgerstand tot diep in de 19e eeuw zich zoveel mogelijk tegen de Franse import blijven verzetten en — vooral de oudere vrouwen — voor hun nationale dracht trachten op te komen.

Wij zijn nu echter helaas toegekomen aan de zwanevang van de Friese drachten.

Zouden wij de laatste snik hiervan kunnen afwenden?

Natuurlijk niet in die geest, dat het laatste vrouwelijke nationale costuum, de 19e eeuwse oorijzerdracht met floddermuts als dagelijkse dracht van de Friese vrouwen zou kunnen worden gehandhaafd; daarvoor is deze dracht veel te duur en te om-

Boer en boerin uit omstreeks 1830 à 1840, hun eigen gemaakte boter naar de stad brengend. De boerin draagt het z.g.n. blote smalle oorijzer, haar lange jak en gestreepte vifschachten rok zijn nog zichtbaar onder de blauwe schort..

De kleding van de boer is sterk beïnvloed door de Franse mode, halfhoge kastoren hoed, bonte boezeroen en vest, rode halsdoek, kort jasje, zilveren broeksknoppen, dito horloge-ketting met signetten, korte broek met lusjes en lage schoenen met zilveren gespen. Dit boere-costuum verdween in de 2e helft van de 19e eeuw.

In het eind van de 19e eeuw kon men op marktdagen nog een enkele ouderwetse boer uit de Triinvouden, dus gekleed in de stad tegenkomen. Over de arm draagt hij een typische reissak, die in onze tijd, bij deffig doende boeren, is vervangen door een leren actetas. Ook al weer een overgenomen stadsmode.

Hollandse boeren naar de markt gaande; tekening naar een ets van Albrecht Dürer, zeker pl.m. 1520 gemaakt op zijn reis van Neurenberg naar Antwerpen en Zeeland.

Deze boeren met hun Bourgondische Kladerdracht zijn te beschouwen als typen van West-Europese agrariërs in de tijden van oorlog en strijd tussen de Middeleeuwen (de Gothiek) en de Nieuwe tijd (de Renaissance). De bewoner van het platteland was genoodzaakt steeds gewapend te zijn. Dat deze boeren ruiterspooren aan hebben bewijst, dat zij de klei- en zandwegen te paard bereiden.

slachtig, terwijl het zeker ook niet aan gaat de klok achteruit te zetten en te trachten, iets, dat zijn tijd gehad heeft, nieuw leven in te blazen.

Men kan echter wel het Zwitserse voorbeeld volgen en de oude nationale dracht in stand houden, zo nodig praktisch maken en herstellen, speciaal als een feestdracht gedragen bij hoog-

19e eeuw, zien wij nog voortgezet in de antieke dracht der keurmeesters bij de Oude Leeuwarder IJclub.

De vissersvrouwen van Wierum, Paesens, Moddergat enz. behielden hun typische kleding als wormdolsters en visvensters tot 1883, toen een Noord-Westerstorm hun vissersvloot met zijn gehele bemanning opeiste.

Er zijn natuurlijk meer dergelijke speciaal-costumes aan te wijzen. Zeker zijn er bij gelegenheid van de oogstfeesten der boeren, als koolzaaddorsen, hooien, enz. ook nog wel speciale drachten der Friese boeren op te diepen.

* * *

Uit welke bronnen kunnen de gegevens der boereklederdrachten worden geput? Uit de voorstellingen in de beeldende kunst en kunstnijverheid

Natuurlijk ben ik bij voorbaat overtuigd, dat deze studie als pionierswerk, zeker niet volledig zal kunnen zijn en dat foutieve gevolgtrekkingen hier of daar niet altijd te omzeilen zijn geweest.

Dit komt in de eerste plaats, omdat ik mijn bronnen-materiaal geheel zelfstandig heb moeten zoeken en ik wel weet dat er nog menige mij verborgen bron moet zijn, die mij beter had kunnen inlichten.

Schilderijen aan de wand, portretten in de albums, gegevens in oude dagboeken, reisbeschrijvingen en dergelijke oude afbeeldingen en geschriften kunnen zeker nog veel ophelderen. Wie laat mij eens wat interessants op het gebied van de oude kleding van de boer en de boerin uit vroegere tijden zien? Ik zal er dan gaarne een dankbaar gebruik van maken. In het Coulon-huis heb ik een afzonderlijke wand bestemd voor de expositie van de afbeeldingen van deze geschiedenis van het West-Europese boerecostuum in het algemeen en het Friese boere-costuum in het bijzonder.

Dit nieuwe klederdrachten Museum is een bezoek ten volle waard. Dit bezoek zal zeker nog veel interessanter zijn als het klederdrachtenboekje van de Friesche Maatschappij van Landbouw zal zijn verschenen!

N. O.

als bijvoorbeeld: het „tapis de Bayeux de la reine Mathilde“, het 12e eeuwse borduurwerk, dat de overtocht van Willem de Veroveraar in 1066 van Normandië naar Engeland afbeeldt: de Zuid- en Noord-Nederlandse miniaturen; de schilderijen uit de school der van Eyck's, Petrus Christus, Rogier

Weyden, Hugo van der Goes, Geertgen van Haarlem, Hieronymus Bosch, Memling, Gerard Davidt, Quentin Massijs, Jan Gossart, Joost van Cleef, De Meester van Alkmaar, Jan van Scorel, de etsen en kopergravures van Albrecht Dürer, Beham en andere Duitse kleinmeesters, Lucas van Leyden, Pieter Breugel, de oude, Rembrandt, Jan Steen, Adriaen van der Venne, Ostade, Dusart, Bega, Metsu, Adriaen Brouwer, Teniers, Droochsloot enz. enz.

Natuurlijk waren dit geen Friese, doch Hollandse en buitenlandse boerewerkdrachten, die in de vroege eeuwen echter in vele opzichten grote overeenkomst hadden ook met het werkkostuum van de Friese boer.

Bronnen voor de Friese boerewerk-, huis- en feestcostuums zijn in de eerste plaats de afbeeldingen van Friese boeren en boerinnen in het in 1583 te Keulen uitgegeven kroniekje van de Dokkumer latinist Cornelius Kempius „de origine, qualitate quantitate „Frisiae“ en die van de reeds hiervoor genoemde 17e eeuwse Friese kroniekschrijvers: Winsemius, Ubbo Emmius, Hamconius enz., die allen veel ontleend hebben aan het Oost-Friese, zogenaamde Manninga Trachtenbuch. Betrouwbare afbeeldingen van Friese boeren- en boerinnen-costuums vinden wij ook in de atlas van Scholanus (1e druk 1698, 2e druk 1718) in de vignetten op de kaarten van de Grietentien Dantumadeel, Baarderadeel, Hennaarderadeel, Engwirden en Doniawerstal, welke 5 vignetten door een provinciale graveur, blijkbaar naar voorbeelden uit eigen omgeving, zijn getekend.

Vele prenten uit het laatst van de 18e en de 19e eeuw geven afbeeldingen van Friese boeren en boerinnen in werk-, huis- en feestdracht o. a. van de uitgever Maaskamp en Buffa, het boekje van madame P. J. Gauthier—Stirum „Voyage pittoresque dans la Frise“ (1837), particuliere tekeningen, miniaturen, portretten silhouetten, fotografien (van 1850 af), uit de portefeuilles van het Friesch Genootschap, de Princessehof-bibliotheek en het Coulonhuis.

* * *

Zonder veel afbeeldingen is de ontwikkeling van de boere-costuums, als boven omschreven, echter niet duidelijk te maken. Ik moest dus de hulp van een tekenaar zien te verkrijgen, die dit gedeelte van mijn uiteenzetting voldoende kon en wilde aanvullen.

In mevrouw Van der Meulen—Spranger vond ik zeker de meest geschikte medewerkster, die ik mij had kunnen wensen.

Overwogen wordt, een boekje over de Friese boere-costuums met pl. m. een 30-tal tekeningen van haar hand te doen uitgeven door de Friesche Maatschappij van Landbouw. Een circulaire over deze uitgaaf zal t.z.t. bij het Friesch Landbouwblad worden ingesloten. Om enig idee over deze afbeeldingen te geven zijn een 3-tal hierbij afgedrukt.

NANNE OTTEMA.

Overdruk uit Friesch Landbouwblad van 23 December 1949

Ik ben overtuigd, dat een dergelijke actie met liefde uitgevoerd, ook in Friesland, veel nut zou kunnen hebben.

* * *

Naast de werk-, feest- en huiskleding kwamen in Friesland ook nog vele speciale drachten, vooral in het boere-costuum, voor. De boere-bruid in de 17e eeuw droeg een hoofdtooiel, dat men nog bij de bruidsfiguren onder de 18e eeuwse Friese taaipoppen aantreft en dat zich tenminste gedurende 5 eeuwen van Midden-Europa tot in Skandinavië wist te handhaven.

De bij de Friese begrafenissen tot omstreeks 1900 door de vrouwen over het hoofd gedragen „regenkleed“, reeds door Ubbo Emmius bij de oud-Friese dracht afgebeeld, zijn eerst in de 20e eeuw door sluiers vervangen.

Het heren-costuum van de Friese schaatsenrijders uit het begin van de

(*) O. a. Vereinigung für Ländliche Heimarbeit im Kanton Sankt Gallen; Oberländische Volkswirtschaftskammer, Hausweberei Saanen. Oberhassli Weberei, Thuner Töpferei, Holz- und Elfenbeinschnitzlerei, Heimat-arbeits-zentrale des Berner Oberlands zu Interlaken enz.